

УДК 81'225

А. О. Івахненко,

кандидат філологічних наук, доцент

(Харківський гуманітарний університет "Народна українська академія")

ВІРШІ № 49 ТА 303 Е. ДІКІНСОН У ПЕРЕКЛАДІ Н. ТУЧИНСЬКОЇ

У статті проводиться аналіз двох творів Е. Дікінсон у перекладі Н. Тучинської на рівні форми, змісту, стилю, символіки. Робиться висновок щодо використаних стратегій (перекодування + перестворення) і рівня діалогу з оригіналом (міжособистісний + міжкультурний). Симетричність форми і змісту та стилістика вірша № 49 зберігається у перекладі. Алюзія та ряд ідей автора зникають при перекладі вірша № 303.

Творчість американської поетеси XIX століття Емілі Дікінсон в перекладах Н. Тучинської становить об'єкт дослідження даної статті. Предмет дослідження – перекладацькі стратегії за класифікацією автора статті, використані при роботі з оригінальним текстом. Матеріалом для дослідження послужили вірші № 49 і 303 в оригіналі та перекладі Н. Тучинської. Актуальність дослідження підтверджується не зникаючим інтересом науковців як до проблем поетичного перекладу, так і до творчості Е. Дікінсон. Новизна роботи полягає у використанні авторської класифікації перекладацьких стратегій. Перспективою може стати дослідження передачі образів Емілі Дікінсон різними перекладачами. Мета доробку – порівняти тексти оригіналу та перекладу творів Е. Дікінсон у композиційному й стилістичному аспектах.

Перейдемо безпосередньо до аналізу оригіналів і перекладів.

49

I never lost as much but twice,
And that was in the sod.
Twice have I stood a beggar
Before the door of God!

Втрачала я лиш двічі —
В землі усе незримо.
Примусив жебрать відчай
У Бога під дверима.

Angels — twice descending
Reimbursed my store —
Burglar! Banker — Father!
I am poor once more! [1]

Спускався двічі янгол
І повертав мій крам.
Крадій! Банкіре, Отче!
Я бідна й знову там! [2]

1. Форма оригіналу. Римування abcb, рима чоловіча, точна. У першій строфі наголос наприкінці рядків 1, 2, 4 падає на останній склад, у третьому рядку – на передостанній; у другій строфі наголос наприкінці рядків 1, 3 падає на передостанній склад, у рядках 2, 4 – на останній. У вірші використано декілька метрів: у першій строфі це ямб (чотиристопний у першому рядку і тристопний у рядках 2, 3, 4), а другій – тристопний хорей (рядки 1, 3) і комбінація з однієї стопи анапеста і однієї стопи ямба (рядки 2, 4).

2. Зміст. Вірш цікавий перш за все своєю симетричністю та багатошаровістю, приголомшливим поєднанням змісту та форми, їх вражаючою єдністю. Так, мова в ньому йде про дві втрати ліричної героїні, про два звертання до Бога – текст складається з двох строф, у яких римуються парні рядки, тобто він має дві рими. Перша строфа має звичайну пунктуацію, що загалом не характерно для Е. Дікінсон, у той час як друга написана цілковито в дусі поетеси, тобто має велику кількість тире: "Также нуждается во внимании специфическая пунктуация, присущая автору, точнее – ее отсутствие, ведь поэтесса вместо разделительных знаков проставляет тире, а нередко вставляет его даже туда, где никаких разделительных знаков не должно быть" [3]. Стилїстика твору також цілком витримана у звичайному для поета поєднанні лексем і виразів із різних шарів лексики: так, у другому рядку зустрічаємо вираз *in the sod*. Слово "sod" має декілька значень, з яких нас цікавлять два: 1) "земля" (підвищений стиль; "under the sod" – у могилі) і 2) "щось складне або неприємне" (знижений стиль). Таким чином, цей рядок можна трактувати у двох напрямках: 1) лірична героїня зверталася до Бога, коли була на межі смерті; 2) в неї двічі були важкі часи. Взагалі, можна вважати, що обидва варіанти вірні, оскільки, за свідченням близьких, Е. Дікінсон двічі закохувалася, і обидва рази нещасливо, що важко переживала [4]. У другій строфі з'являється фраза із економічної сфери вжитку, а саме: *Reimbursed my store* (тобто, якщо буквально, "знову поповнив товари на складі" або "відшкодував збитки за товари"), яка пояснює, чому Бога поет називає "банкіром". До речі, логічно також було назвати його *Burglar* ("зломщик"): якщо "товари", що їх було вкрадено, знаходилися на складі, то інакше крадія англійською і не назвеш. Останній рядок *I am poor once more!* знаходиться у тому є логічному ланцюгу, продовжуючи метафору пограбування, яка, таким чином, розгорнулася на цілу строфу.

© Івахненко А. О., 2009

Розглянемо переклад, що був виконаний Н. Тучинською.

1. Форма перекладу. Римування: у першій строфі abab, у другій abcb; рима: у першій строфі жіноча, не точна, у другій – чоловіча, точна. У всій першій строфі наголос наприкінці рядків падає на передостанній склад; у другій строфі наголос наприкінці рядків 1, 3 падає на передостанній склад, у рядках 2, 4 – на останній. У вірші використано тристопний ямб із пірихіями. Особлива пунктуація поетеси не відтворена. Як бачимо, у формі твору відбулися значні зміни, хоча деякі з них (а саме, у типі римування) відповідають симетричності першотвору та грі авторки оригіналу з числом "два".

2. Зміст. Симетричність форми та змісту, яку ми виявили в первинному творі, в цілому збережена: у цільовому тексті також йде мова про дві втрати ліричної героїні, двічі до неї приходить допомога від Бога (хоча й у вигляді одного янгола, а не кількох, як в оригіналі). Утім, різниця між двома строфами не така вражаюча, як у Е. Дікінсон. Цікава трактовка другого рядка першої строфи: *And that was in the sod* – та, відповідно, *В землі усе незримо*. Можна сказати, що тут відбулося відтворення метафори, але дещо на іншому ґрунті: багатство ліричної героїні – *незримо*, тобто нематеріальне (любов?) – "пішло під землю". Цей образ можна трактувати подвійно: 1) все, що вона мала, померло чи просто зникло; 2) все, що вона мала, вона "поховала" чи "сховала", як заховують скарби, щоб дістати їх пізніше. Друга трактовка образу перегукується з другою строфою і образом Бога-банкіра. В обох текстах лірична героїня вимушена жебракувати, але в перекладі тяжкий стан, у якому вона опинилася, підкреслюється лексемою *відчай*, якого немає в Е. Дікінсон. Щодо змісту другої строфи, то відповідність першотвору тут майже стовідсоткова, окрім останнього рядка: *I am poor once more!* і, відповідно, *Я бідна й знову там!* Звичайно, сенс вигуку однаковий ("Я знову збідніла і знову звертаюся до Тебе"), але цільовий текст пропонує більше конкретики: не просто "збідніла", а вже й "знову **пришла** до Тебе". До речі, у ліричної героїні Н. Тучинської, здається, трапилося певне роздвоєння особистості: "там" говорять про місце, де нас нема; якщо ми вже "там", то для нас воно стає "тут". Скоріше за все, ця заміна була викликана необхідністю заримувати другий та четвертий рядки, але вона, водночас, створює певний символ: тіло залишається "тут", на землі (чи "під землею"), а душа – вже "там", спілкується з Господом.

Проаналізувавши два тексти, можна дійти наступного **висновку**: у своєму перекладі Н. Тучинська використовує обидві стратегії – і перекодування, і перестворення, але на різних рівнях: перестворення – на рівні форми ("подвійність" присутня, але вона досягається іншими засобами), перекодування – на рівні змісту. Діалог відбувався на міжособистісному рівні (визначення термінів див. у [3].

Розглянемо наступний обраний нами вірш.

303

The Soul selects her own Society —	Душа обере собі власну громаду
Then — shuts the Door —	І двері замкне туди,
To her divine Majority —	Аби до божественного її саду
Present no more —	Ніхто не зміг увійти.

Unmoved — she notes the Chariots — pausing —	Несхитно — дивиться, як колісниці
At her low Gate —	При брамі стишують хід.
Unmoved — an Emperor be kneeling	Несхитно — як в ноги падає ницьма
Upon her Mat —	Король, полонивши світ.

I've known her — from an ample nation —	З численної нації без причини
Choose One —	Когось обере вона —
Then — close the Valves of her attention —	І стулки уваги навік зачинить,
Like Stone — [1]	Мов статуя кам'яна. [2]

1. Форма оригіналу. Римування: abab, чергування чоловічих (парні рядки) і жіночих (непарні рядки) рим, майже всі рими неточні; метр: ямб – чотиристопний у непарних рядках і двостопний – у парних, присутні спондеї (2 рядок першої строфи й 3 рядок третьої строфи).

2. Зміст. Цікавість викликає перший рядок тексту: фразу *The Soul selects her own Society* (душа обирає своє власне суспільство) можна зрозуміти подвійно: 1) мова йде про перевагу самотності (the society of one's own); 2) душа обирає вузьке коло людей, з якими їй приємно спілкуватися. І тільки остання строфа містить пояснення: *from an ample nation* – / *Choose One* – *вибирає одного з величезної кількості людей*. Тут можна побачити алюзію на слова Ісуса: "багато званих, та мало обраних". У першому рядку також відчувається іронія: це "обране суспільство" Дікінсон називає *divine Majority* – тобто, буквально, "божественною Більшістю". У передостанньому рядку використане слово *Valves*, що має яскраво виражену технічну спрямованість: це "клапан", "затвор" і так далі. Але в наступному ж рядку ці клапани порівнюються з каменем – *Like Stone*. Чому, звідки таке порівняння? На нашу

думку, тут можна зробити таке припущення: *Valves* – як технічний термін – буквально "кричить" про сучасність описуваних відносин (*закриває шлюзи своєї уваги*), у той час як камінь – *Stone* – у ролі відгородженості від миру, своєрідних "дверей" – нагадує про стародавність, про ті камені, які закривали вхід у склепи ще в часи Ісуса. Таким чином, виникає цікава алюзія: по-перше, на невідбутність й актуальність древнього бажання "відгородитися", замкнутися від навколишніх (згадаємо, як сама Емілі в реальності відгородилася від усіх дверима своєї кімнати, куди не пускала нікого); а по-друге, оскільки камінь закриває склеп, на ідею поховання заживо, у цьому випадку – добровільного. На це ж натякають і слова про те, що собою представляють самі двері – *low Gate*, тобто "низькі", що знаходяться у самій землі, могили. Не випадково ці слова написані з великої літери – так поетеса акцентувала увагу на найбільш значимих, на її думку, елементах тексту.

Розглянемо переклад, виконаний Н. Тучинською.

1. Форма перекладу. Римування: *abab*, чергування чоловічих (парні рядки) і жіночих (непарні рядки) рим, майже всі рими точні; метр: сполучення ямба та анапеста (непарні рядки: дві стопи ямба та дві анапеста; парні рядки: дві стопи ямба й одна стопа анапеста), є пірихії. Особливості пунктуації чи орфографії Е. Дікінсон (написання значущих слів із великої літери) не збережено.

2. Зміст. Перший рядок тексту відтворює подвійний смисл оригіналу, пор.: *The Soul selects her own Society* і *Душа обере собі власну громаду*, відповідно. Другий рядок теж майже повністю збігається з вихідним, окрім уточнення *туди*. Перші зміни на змістовному рівні зустрічаємо у третьому і четвертому рядках першої строфи: вираз *divine Majority* замінено на *божественного її саду*, який, по-перше, знімає іронію, а по-друге, містить у собі алюзію, якої (хоч вона і витримана у стилі Е. Дікінсон) немає у першотворі: це алюзія на Едемський сад, тобто рай. Що ж стосується четвертого рядка, то ідея його передається за допомогою смислового розвитку: *Present no more – Hixmo не зміг увійти*.

У другій строфі перекладачці вдалося зберегти епістрофу першого та третього рядків: *Unmoved* вона передала як *Несхитно*, і поставила після нього тире – точно як в оригіналі. У цілому, перші два рядки передані досить точно, якщо не враховувати переніс присудка з першого рядка до другого: *the Chariots — pausing — колісниці / При брамі стихають хід*, в той час як у третьому і четвертому рядках перекладачкою було вжито такий прийом, як смисловий розвиток: у вихідному творі "імператор стає на коліна" перед дверима, у цільовому – "король падає ниць". Як відомо, королі ниць не перед ким не падають, а на коліна стають зазвичай під час молитов – тож Н. Тучинська знову знімає алюзію на "божественність" душі, уводячи лише ідею приниженості. Однак натяк на спілкування з Богом в українському варіанті теж можна побачити, якщо "перевести" ситуацію до православного світу: саме тут існує традиція і публічного каяття, і падання ниць перед іконами – як у церквах, так і в домівках. Тож, якщо король у перекладі і проситься дозволу побачитися із Богом, то Бог цей – православний, а не протестантський. Додавання слів *полонивши світ* можна пояснити декількома причинами: 1) для створення рими *хід – світ*; 2) для дотримання віршового розміру дві стопи ямба + одна стопа анапеста; 3) для додержання образу "всевладного пана": імператор = король, який захопив багато інших країн.

В останній, третій строфі було випущено ідею "давнього знайомства" авторки та ліричної героїні – душі: *I've known her*, через зміст набуває загальнолюдського характеру: будь-яка душа так вчиняє, а не тільки душа поета. Тим самим знімається алюзія на реальну замкненість Е. Дікінсон, котра, як відомо, зачинилася у себе в кімнаті і нікого туди не пускала, а спілкувалася виключно через посередництво записок. У перекладі першого ж рядка було знову вжито прийом смислового розвитку: *без причини, когось*. Так, англійське "one" має значення "хтось" або "щось", але не випадково Е. Дікінсон написала цей займенник з великої літери: у такому вигляді він неминуче викликає аналогію із "the One" чи "Mr Right", тобто "саме той", "єдиний, справжній коханий". Смисловий розвиток також було вжито у третьому і четвертому рядках цієї строфи: *навік зачинить* замість простого *close* і *статуя кам'яна* замість *Stone*. На перший погляд, ці зміни не значні, але якщо поглянути на них із точки зору символічного, алюзивного навантаження, у контексті всього віршу, то вони стають досить серйозними. Так, по-перше, в оригіналі не зазначається, що душа більше ніколи не прийме до себе нікого іншого, що вона обирає один раз і назавжди (і біографія Е. Дікінсон теж не дає можливості для такого припущення). По-друге, якщо англійське *Stone* дає алюзію на Біблію і на зачинення ним склепу, то український варіант пропонує хоча й Біблейську алюзію, але вже на інший предмет, а саме – на ідолів, молитися яким Іегова суворо забороняв, навіть згадав цю заборону у десяти заповідях. Тут уже йде натяк на другу заповідь Мойсея.

Таким чином, проаналізувавши вірш 303 в оригіналі та в перекладі Н. Тучинської, ми дійшли такого висновку: використано обидві стратегії – як перекодування, так і перестворення; діалог відбувався на міжособистісному (*божественний сад, король, без причини, статуя* і т. ін.) і на міжкультурному (*в ноги падає ницьма*) рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Emily Dickinson. Poems. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ru/POEZIQ/DIKINSON/stihi.txt> – Загол. з екрану
2. Емілі Дікінсон. Поезії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tuchynska&page=dickin02> – Загол. з екрану
3. Ивахненко А. А. Несколько переводов стихотворения 303 Э. Дикинсон (сравнительный анализ) // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. – Кіровоград, 2009. – Випуск 81 (4). – Сер.: Філологічні науки (Мовознавство). – С. 267-272.
4. Literature and Language. American Literature: Annotated Teacher's Ed. / Senior Consultants: A.N. Applebee et al. – Evanston: McDougal: Littell, 1992. – 1066 p.

Матеріал надійшов до редакції 04.05. 2009 р.

Ивахненко А.А. Стихотворения № 49 и 303 Э. Дикинсон в переводе Н. Тучинской.

В статье проводится анализ двух произведений Э. Дикинсон в украинском переводе на уровне формы, содержания, стиля, символики. Делается вывод об использованных стратегиях (перекодировка + пересоздание) и уровня диалога с оригиналом (межличностный + межкультурный). Симметричность формы, содержания и стилистика сохраняются в переводе стиха № 49. В переводах стиха № 303 появляется аллюзия и исчезают ряд идей автора.

Ivakhnenko A.O. E. Dickinson's Poems 49 and 303 as Translated by N. Tuchynska.

The author of the article analyses two poems by E. Dickinson in their Ukrainian translation. The analysis is carried out on the levels of the form, content, style and symbolism. The conclusion is made as for the strategies used (re-coding + re-creation) and the level of the dialogue with the original (interpersonal + intercultural). Form, content and stylistic features of Poem 49 are the same in the original and translated texts. Allusion appears and some author's ideas are omitted in Poem 303.